

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВБИВСТВА МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Анотація. У статті розглянуто актуальні проблеми кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Проаналізовано законодавчу базу України щодо відповідальності за вчинення даного злочину. Виокремлено причини виникнення труднощів при кваліфікації кримінального правопорушення за статтею 117 Кримінального кодексу України. Закцентовано увагу на необхідності удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за посягання матір'ю на життя новонародженої дитини та обґрунтовано важливість доповнення статті 117 Кримінального кодексу України кваліфікуючими ознаками з метою її ефективного застосування на практиці. Виокремлено фактори, які спричиняють розлади психо-емоційного стану породіллі. Крім того, перераховано юридичні факти, встановлення наявності або відсутності яких необхідне для обґрунтованого визначення меж доказування. Зазначено ефективні шляхи вирішення проблем кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Запропоновано заходи протидії вчиненню зазначеного злочину.

Ключові слова: новонароджена дитина, матір дитини, умисне вбивство, аборт, пологи, післяпологовий стан, психоемоційний стан.

Zhmur Juliya, Hotsuliak Olha

National Pedagogical Dragomanov University

CURRENT PROBLEMS OF MURDER QUALIFICATION MOTHER OF HIS NEWBORN CHILD

Summary. The article is devoted to the criminal-law protection of a newborn child. Statistics of homicides accounted for by the mother's own newborn child in Ukraine in 2020 is analyzed. Actual problems of qualification of murder by mother of the newborn child are reviewed in the article. Legislative base of Ukraine concerning responsibility for Commission of this crime is studied. The reasons that complicate the qualification of criminal offenses under article 117 of the Criminal code of Ukraine are highlighted. The shortcomings of the article are identified. Attention is accented on the necessity of improving the legislation on criminal responsibility for the violation of mother in the life of a newborn baby. Attention is focused on that there are cases of Commission of this crime with the aggravating circumstance that should affect the size of the punishment. The importance of supplementing article 117 of the Criminal code of Ukraine with qualifying features for the purpose of its effective application in practice is justified, and it is also noted that responsibility should be clearly spelled out for these qualifying features, since the object of the crime is a defenseless child. It is analyzed the signs of objective and subjective aspects of intentional murder by a mother of her newborn child. The factors that cause disorders of the psychoemotional state of a woman in labor are highlighted, as a result of which she may lose the ability to recognize her actions and direct them. In this regard, it is proposed to consolidate these stress factors at the legislative level. In addition, it is emphasized that the death of a child may occur due to other circumstances, for which the conduct of a forensic medical examination should be mandatory. It is proposed to create an effective mechanism of legal protection and material and moral support for pregnant and parturient women. The article lists legal facts establishing the presence or absence of which is necessary for an informed determination of the limits of proof. Effective solutions to problems of qualification of murder by mother of the newborn child are provided. The expediency and fairness of the imposed punishment, which will contribute to the correction of convicted women, are noted.

Keywords: newborn child, mother of the child, premeditated murder, abortion, childbirth, postpartum state, psychoemotional state.

Постановка проблеми. Одним із основних призначень соціальної демократичної держави є здатність визнавати людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпеку найвищою цінністю держави, сприяти захисту її прав та свобод [1]. Тому невід'ємним елементом державного регулювання виступає кримінально-правова політика, яка є діяльністю держави щодо планування та здійснення заходів, спрямованих на протистояння злочинності, вдосконалення кримінального законодавства, охорони правопорядку. Проблема насильства, жорстокості та зростання кількості злочинів, які посягають на життя та здоров'я людини на сьогодні набуває особливої актуальності. Така ситуація зумовлена складною політико-економічною ситуацією в країні, міжособистісними конфліктами у суспільстві тощо.

Життя та здоров'я кожної особи є недоторканим, але особливої уваги та захисту потребує найменш захищена верства населення – діти. Одним із заходів спрямованих на захист життя дитини від протиправних посягань на нього навіть матері є стаття 117 Кримінального кодексу України, яка визначає її відповідальність за умисне вбивство своєї новонародженої дитини [2]. Варто зазначити, що відповідно до статистичної інформації, опублікованої Генеральною прокуратурою України, за 5 місяців поточного року вже обліковано 12 кримінальних правопорушень саме за даною статтею, що свідчить про важливість і нагальність розроблення ефективного механізму, спрямованого на протидію їх вчиненню [3].

Слід зазначити, що часто на практиці виникають суттєві труднощі при кваліфікації цього

злочину. Так, наприклад, законодавство чітко і конкретно не визначає період часу, який дає можливість кваліфікувати злочин саме за статтею 117 Кримінального кодексу України. Тому дослідження, розроблення нового та вдосконалення чинного законодавства щодо захисту прав дітей, насамперед права дитини на життя, є актуальною та важливою темою для наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні основи кримінальної відповідальності умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини висвітлено у працях багатьох науковців, які активно займаються дослідженням питання про дітовбивство, зокрема: Н.О. Антоноука, А.В. Байлов, О.В. Гороховської, А.П. Лазарева, С.Я. Лихової, І.С. Семенюка, Є.М. Товмазової.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні актуальних проблем кваліфікації умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, теоретично обґрунтовано важливість врахування психоемоційного стану породіллі під час призначення покарання, внесено пропозиції щодо вдосконалення статті 117 Кримінального кодексу України та перелік превентивних заходів для запобігання вчинення даного злочину.

Цілі статті. Стаття присвячена дослідженню і аналізу проблем кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, а також висвітленню основних способів протидії вчиненню зазначеного злочину.

Завдання статті: проаналізувати основні проблеми кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини та виокремити пропозиції щодо удосконалення відповідної кримінально-правової норми.

Виклад основного матеріалу. Склад злочину статті 117 Кримінального кодексу України – умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, є спеціальним та привілейованим складом, відносно загального складу злочину передбаченого статтею 115 Кримінального кодексу України – умисне вбивство, а отже таким, що містить пом'якшуючі обставини або обставини, що значною мірою зменшують суспільну небезпечність зазначеного діяння порівняно з основним складом.

Основні медичні дослідження з приводу досліджуваної теми сфокусовані на вивченні різних психічних станів, які можуть виникнути у жінки у зв'язку з пологами [4, с. 208]. Загально відомим фактом є те, що жінка під час пологів переживає сильний біль, стрес та високу емоційну напругу, тому, безумовно, ці чинники можуть спричинити порушення психічного здоров'я людини. У зв'язку з цим, особливо акцентується увага на дослідженні цього питання та його офіційному закріпленні для правильної оцінки такого стану і відповідно кваліфікації злочину в подальшому.

Варто підкреслити, що вагітність та народження жінкою дитини є абсолютно природним процесом. Якщо вагітність протікала легко та без патологій, а пологи були природними та без укладень, вже за декілька годин така породілля вважається повністю здоровою. Тому не можна виключати випадки, коли жінка вчинила вбивство своєї новонародженої дитини з прямим умислом без наявних порушень психологічного характеру.

Також, не можна виключати і можливість вчинення даного злочину з обтяжуючими обставинами, що має впливати на розмір призначуваного покарання. Такими обставинами відповідно до статті 67 Кримінального кодексу України можуть бути: вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, у присутності іншої дитини, з особливою жорстокістю, загально небезпечним способом, особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаною вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів. У такому випадку, необхідно не пом'якшувати покарання жінки, а призначати його максимально суворим.

Варто зазначити, що під час вагітності у жінки сильно зростає кількість певних гормонів, які впливають на її настрій та сприйняття оточуючого світу, але за першу добу після народження дитини їх кількість нормалізується, що є додатковим підтвердженням природності процесу і його швидкій стабілізації [5, с. 110].

Наявність привілейованої норми, передбаченою статтею 117 Кримінального кодексу України – вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини, зумовлена розвитком сучасної медичної науки, якою виявлено та підтверджено той факт, що процес народження дитини є потужним стресовим фактором, який може дуже сильно вплинути на психоемоційний стан жінки, внаслідок чого вона може втрачати здатність до адекватної поведінки та діяти у стані фізіологічного афекту [6, с. 237].

Аналізуючи дану кримінально-правову норму, спостерігається, що на практиці до уваги також беруться зовнішні фактори, які могли вплинути на емоційний стан жінки та підштовхнути її до вчинення такого суспільно-небезпечного діяння. Для обґрунтованого визначення меж доказування важливо встановити наявність чи відсутність таких юридичних фактів: спеціального суб'єкта злочину (жінка, яка завагітніла, виносила та народила дитину, досягла певного віку, є осудною); народження обвинуваченою дитини (потерпілого), який народився живим; насильницької смерті новонародженої дитини (потерпілого) внаслідок дії або бездіяльності обвинуваченої; причинно-наслідкового зв'язку між діянням та наслідком у вигляді смерті новонародженої дитини; особливого психічного стану жінки, яку обвинувачують, пов'язаного з процесом пологів, який є основною підставою для пом'якшення покарання за вчинення умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини; часу вбивства, який визначається диспозицією статті 117 Кримінального кодексу України і включає час пологів або одразу після них; співучасті у вбивстві новонародженої дитини матір'ю цієї дитини; умислу на скоєння вбивства обвинуваченою своєю новонародженою дитиною; обставин, які обтяжують або пом'якшують відповідальність [7, с. 199].

До стрес-факторів, що спричинили розлади психоемоційного стану породіллі можна віднести: збіг тяжких особистих і сімейних обставин у житті жінки; тяжкий матеріальний стан; розлучення з батьком дитини; небажана вагітність; скрутне матеріальне становище; негативне мікросередовище жінки [8]. Зважаючи на те, що перераховані чинники окремо часто враховуються на практиці і вважаються причинами,

які можуть підштовхнути до вчинення вбивства своєї новонародженої дитини, вони потребують ефективного правового регулювання, тобто закріплення в законодавчому рівні [9, с. 107].

Також варто переглянути цей підхід і встановити, чи дійсно та якою мірою вищезазначені чинники впливають на прийняття рішення жінкою вбити свою новонароджену дитину. Важливо підтвердити їх значущість та з'ясувати чи не використовують їх особи з злочинними намірами або мотивувати власну злочинну поведінку й уникнути реального покарання. Саме через суперечливі думки і варто детально визначити такі умови на законодавчому рівні та застосовувати на практиці чітку модель кримінально-правової норми. Розбіжності, які виникають під час кваліфікації злочину передбаченого статтею 117 Кримінального кодексу України, спричинені невдалою сконструйованою нормою, де визначено злочин як привілейований, особу, яка може бути потерпілою та неоднозначно встановлено період, за який можливо вбити власну новонароджену дитину.

Здійснюючи кваліфікацію вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, яке вчинене під час або одразу після пологів, необхідно враховувати наявність чи відсутність особливого психофізіологічного стану матері, який засвідчує обмеженість здатності особи усвідомлювати фактичні властивості своїх дій та керувати ними, відповідно, кваліфікувати вчинене діяння за статтею 117 або за п. 2 ч. 2. ст. 115 Кримінального кодексу України. Найоптимальнішим рішенням є локалізація усіх умов, що стосуються даного злочину у одну повноцінну, детально описану статтю Кримінального кодексу.

На сьогоднішній день, вивчення основних умов, причин, соціальних чинників існування особливого підходу до криміналізації дітовбивств вчинюваних біологічними матерями, підкреслює необхідність удосконалення та деталізації тлумачення чинної норми в частині застосування ст. 117 до більш вузького кола осіб, ніж це впливає з її тексту. Припинення даної дискусії можливе за умови внесення змін до статті 117 Кримінального кодексу України, в якій перебування жінки в особливому психофізіологічному стані має визнаватися обов'язковою ознакою складу злочину.

Слід зазначити, що на відміну від інших ознак об'єктивної сторони, причинний зв'язок не завжди помітний, що частково пояснюється особливостями пологового процесу. Смерть дитини може настати в силу випадкових обставин: в результаті асфіксії плоду або пологової травми. Такі випадки потребують призначення судово-

медичної експертизи. Не можна виключати ситуацій, коли жінка вчинила вбивство своєї новонародженої дитини з прямим умислом без наявних порушень психологічного характеру, а також можливості вчинення даного злочину з обтяжуючими обставинами, що має впливати на розмір призначуваного покарання.

Висновки. Проаналізувавши питання правових проблем кваліфікації вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини можна зробити висновок, що, перш за все, кримінальне законодавство необхідно вдосконалити та конкретизувати. Крім того, статтю 117 Кримінального кодексу України варто доповнити кваліфікуючими ознаками, такими як: вчинення даного злочину групою осіб, з особливою жорстокістю, способом небезпечним для життя багатьох людей. Відповідальність має бути чітко прописана за цими кваліфікуючими ознаками, оскільки об'єктом злочину є абсолютно беззахисна істота, і в деяких випадках покарання має бути набагато жорсткішим, аніж відповідальність передбачена статтею 115 Кримінального кодексу України, якою керуються після вчинення подібного злочину. Також, законодавець має деталізовано розтлумачити поняття «новонародженості» та періоду, який охоплює поняття «під час та одразу після пологів». Це допоможе чітко окреслити часовий вимір, коли може вчинятися даний злочин, тому такі межі будуть підтвердженими та обґрунтованими з юридичного боку.

До вже зафіксованого покарання варто було б додати заходи примусового медичного характеру, що будуть призначатися на основі судово-медичної експертизи, яку також варто запровадити як обов'язкову умову перед винесенням певного виду покарання. Необхідно також створити механізм захисту та моральної і матеріальної підтримки для вагітних жінок та породіль, невід'ємною складовою якого стане психологічна та матеріальна підтримка з боку держави.

Тільки системний, комплексний підхід допоможе уникнути вчинення даного злочину. У іншому ж випадку, коли сталась невідворотна ситуація, призначене покарання повинно бути доцільним, справедливим та таким, що сприятиме виправленню засуджених жінок. Найоптимальнішим рішенням для досліджуваного злочину є локалізація усіх умов та видів покарання, що його стосуються у одну чітко сконструйовану, деталізовану статтю Кримінального кодексу України. Держава має піклуватися про результативність і доцільність кожного призначеного виду покарання.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1999 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 27.06.2020).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. 131 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.06.2020).
3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : Статистична інформація за 2020 рік / Генеральна прокуратура України. 2020. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 29.06.2020).
4. Коваль І.А. Сучасні підходи в поглядах на етіологію депресивних розладів, їх діагностику і лікування. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2015. С. 202–211.

5. Товмазова Є.М. Відмежування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) від умисного вбивства малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України). Запоріжжя : Держава та регіони. Сер. : Право. 2014. № 2. С. 109–113.
6. Олійник О. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України). Київ : Підприємництво, господарство і право, 2017. С. 236–239.
7. Антоноук Н.О. Вдосконалення законодавчої конструкції складу «Умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини» (ст. 117 КК України). *Вісник Львівського університету*. 2009. № 49. С. 198–206.
8. Коментар до статті 117. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/115.php> (дата звернення: 26.06.2020).
9. Сотула О. С. Питання вдосконалення норми, передбаченої статтею 117 КК України з точки зору правової компаративістики. *Вплив сучасної юридичної науки на політичні й соціально-економічні процеси в Україні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Одеса, 24 жовтня 2014 року). Одеса : Міжнар. гуманітар. ун-т, 2014. С. 107–109.

References:

1. Konstytucija Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnja 1996 no. 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 1996. No. 30. St. 141. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed 27.06.2020).
2. Kryminalnyj kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 no. 2341-II / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrainy. 2001. No.25-26. 131 p. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (accessed 25.06.2020).
3. Pro zarejestrovani kryminalni pravoporushennja ta rezultaty jikh dosudovogho rozsliduvannja: Statystychna informacija za 2020 rik [On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation: Statistical information for 2020] / Gheneralna prokuratura Ukrainy, 2020. Available at: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (accessed 29.06.2020).
4. Kovalj, I.A. (2015). Suchasni pidkhody v pohljadakh na etiologhiju depresyvykh rozladiv, jikh diaghnostyky i likuvannja [Modern approaches in views on the etiology of depressive disorders, their diagnosis and treatment]. *Problemy suchasnoji psykholohiji* [Problems of modern psychology]: zbirnyk naukovykh pracj Kam'janecj-Podiljsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Ivana Oghijenka, Instytutu psykholohiji imeni Gh.S. Kostjuka NAPN Ukrainy.
5. Tovmazova, Je.M. (2014). Vidmezhuwannja umysnogho vbyvstva matir'ju svojeji novonarodzhenoji dytyny (st. 117 KK Ukrainy) vid umysnogho vbyvstva malolitnjoji dytyny (p. 2 ch. 2 st. 115 KK Ukrainy). Zaporizhzhja.
6. Olijnyk, O. (2017). Ob'jektyvni ta sub'jektyvni oznaky umysnogho vbyvstva matir'ju svojeji novonarodzhenoji dytyny (st. 117 KK Ukrainy). Kyjiv: Pidpryjemnyctvo, ghospodarstvo i pravo.
7. Antonjuk, N.O. (2009). Vdoskonalennja zakonodavchoji konstrukciji skladu «Umysnogho vbyvstva matir'ju svojeji novonarodzhenoji dytyny» (st. 117 KK Ukrainy) [Improvement of the legislative structure of the concept of “Premeditated murder by a mother of her newborn child” (article 117 of the criminal code of Ukraine)]. *Visnyk Ljvivsjkogho universytetu*, no. 49, pp. 198–206.
8. Komentar do statii 117. Umysne vbyvstvo matir'ju svojeji novonarodzhenoji dytyny. Available at: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/115.php> (accessed 26.06.2020).
9. Sotula, O.S. (2014). Pytannja vdoskonalennja normy, peredbachenoji statteju 117 KK Ukrainy z tochky zoru pravovoi komparatyvistyky [The issue of improving the norm provided for in Article 117 of the Criminal Code of Ukraine from the point of view of legal comparative studies]. *Proceedings of the Vplyv suchasnoji jurydychnoji nauky na politychni j socialjno-ekonomichni procesy v Ukraini: materialy Vseukrajinskoji nauково-praktychnoji konferenciji* (Odesa, October 24, 2014). Odesa: Mizhnar. ghumanitar. un-t.